

รายงานฉบับสมบูรณ์

พัฒนาการของชุมชนประวัติศาสตร์ริมแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
The Development of Historic Communities Along the Khong River:
Nong Khai Province.

จัดทำโดย

เขมโชค ภูประเสริฐ
ผศ.ดร. ทรงยศ วีระทวีมาศ
รศ. รวี หาญเผชิญ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัย
นิเวศวัฒนธรรมชุมชนริมแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย

สนับสนุนทุนวิจัยโดย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
งบประมาณวิจัย ประจำปี 2551

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง พัฒนาการของชุมชนประวัติศาสตร์ริมแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย เป็นงานวิจัยย่อยในชุดวิจัยนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนริมแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย โดยมีพื้นที่ในการศึกษาคือ เขตเทศบาลเมืองหนองคาย และพื้นที่เทศบาลตำบลศรีเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์การศึกษา ได้แก่ 1.) เพื่อศึกษาพัฒนาการของเมืองหรือชุมชนริมแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2.) เพื่อรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และศึกษาวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ศึกษา 3.) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของเมืองหรือชุมชน 4.) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของเมืองหรือชุมชนกับแนวความคิดในการใช้พื้นที่ การออกแบบทางสถาปัตยกรรมในชีวิตประจำวัน และ 5.) เพื่อส่งเสริมและหาแนวทางในกระบวนการสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาองค์ความรู้ด้านนิเวศวัฒนธรรมอย่างบูรณาการ

การศึกษาเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ทั้งจากภาคเอกสารและการสำรวจภาคสนาม โดยที่พื้นที่ศึกษาเลือกจากความเป็นเมืองเก่าแก่และมีบทบาทสำคัญในการท่องเที่ยว รวมทั้ง ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันด้านการเปลี่ยนแปลงบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองในอดีต

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการวิวัฒนาการของเมืองหนองคายมีปัจจัย 5 ประการ ได้แก่ ปัจจัยแรกคือ การที่ประชากรอพยพหนีการปล้นสะดม กบฏที่ทารุณหรือหนีตาย เมืองหนองคายมีสภาพเป็นเมืองร้างเนื่องจากกบฏจีนฮ่อบุกเข้ายึด ปล้นสะดมพื้นที่เมืองหนองคาย ปัจจัยที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ในช่วงฤดูฝนแม่น้ำโขงระดับน้ำขึ้นสูงและน้ำไหลเชี่ยวมาก พื้นที่เมืองริมฝั่งถูกกระแสน้ำกัดเซาะอย่างรุนแรงทำให้พื้นที่ริมตลิ่งพัง ดังนั้นจึงเกิดโครงการปรับปรุงพัฒนาพื้นที่และมีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์การใช้ที่ดินของเมือง ปัจจัยที่ 3 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำสู่ทางบก มีการขยายตัวของเนื้อเมืองตามเส้นทางคมนาคมหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ปัจจัยที่ 4 การก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบ หรือพื้นที่สองฝั่งเส้นทางคมนาคมที่มุ่งไปสู่โครงการเหล่านั้น เช่น ศูนย์ราชการจังหวัดหนองคาย มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย และสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ซึ่งทั้งสามโครงการทำให้บทบาทในระดับประเทศของเมืองหนองคายชัดเจนขึ้น และปัจจัยสุดท้ายได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายระดับชาติ บทบาทของเมืองหนองคายถูกเปลี่ยนเป็นเมืองหลักด้านการท่องเที่ยวและการเป็นประตูสู่อินโดจีน จึงเปิดต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาลงทุนจำนวนมาก

ส่วนเมืองศรีเชียงใหม่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเมือง 4 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยที่ 1 ปัญหาการเมืองภายในและระหว่างประเทศ ซึ่งด้วยความเป็นเมืองชายแดนผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจึงชัดเจนกว่าพื้นที่อื่นๆ ปัจจัยที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศของเมืองศรีเชียงใหม่ที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เนื้อเมืองและประโยชน์ใช้สอยเมืองเปลี่ยนพื้นที่เนื่องจากพื้นที่เดิมได้รับการกัดเซาะจากกระแสน้ำ ปัจจัยที่ 3 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคม โครงสร้างหลักจากเส้นทางน้ำสู่เส้นทางบก และปัจจัยสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงจากนโยบายระดับชาติ ในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) มีการลดบทบาทของเมืองหน้าด่านเดิม และตั้งหัวเมืองหลักขึ้นใหม่ คือ เมื่อทรงโปรดเกล้าฯ ยกเลิกเมืองเวียงจันทร์

เป็นพระราช และยกบ้านไผ่ขึ้นเป็นเมืองหลักปกครองเมืองและชุมชนต่างๆในฝั่งไทย จนกระทั่งได้พัฒนาตาม
ทิศทางการปกครองจนเป็นเมืองหนองคายในปัจจุบัน รวมทั้งได้ยุบเมืองพานพร้าวและเมืองปะโคให้เป็นเมืองศรี
เชียงใหม่

ABSTRACT

The research *The Development of Historic Community along the Mekong River, Nongkhai Province* is a part of the research project *The Cultural Ecology of Communities along the Mekong River, Nongkhai Province*. The study was conducted in Nongkhai Municipality and Srichiangmai Tumbon Municipality area. Main objectives are (1) to study the development of urban and communities along the Mekong River from the past to present, (2) to collect data on history and their settlements, (3) to understand how urban and communities were formed, (4) to study the relationship between communities and the use of architectural spaces in people daily life and (5) to search for integrated process and knowledge in cultural ecology.

Research methodology emphasized on historical information from documentation and field research. Study areas were selected according to their roles as center in historical development and as significant tourism destination of the area.

There are 5 factors influenced the development of Nongkhai and Srichiangmai area; (1) migration from an invasion of Chinese villains that caused a desertion of Nongkhai town, (2) a settlement adjacent to the Mekong River. During rainy season riverside area eroded because of high tide. As a result change of land use along waterfront area has continually been developed in city zone, (3) the change in mode of transportation from river based to vehicles. Therefore, city area has been expanded along the main street, particularly the highway no. 2 (Friendship Highway), (4) the construction of 3 large scale projects including Nongkhai civic center, Khon Kaen University at Nongkhai Campus and the Thai-Lao Mekong River Bridge project that leaded Nongkhai into transnational level, and (5) changes in national development policies which transform Nongkhai to the center of tourism and Indo-China gateway.

In case of Srichiangmai 4 factors influenced the town development; (1) the national and international politics on border town, (2) a riverside settlement. An erosion has transformed the town structure and its land use, (3) the change in mode of transportation, and (4) national policies during the King Rama 3rd decreased a forefront city status and established new regional centers. As a result, Vientiane in Lao PDR. became independence, Banphai was a new center and had been developing into Nongkhai today and lastly, both Parn Paw and Pa-ko were accumulated into Srichiangmai town.